

סקירת ספרים

לקסיקון לתקשורת

יחיאל לימור, חנה אדוני ורפי מן, תל אביב: ידיעות אחרונות וספרי חמד, 2007, 686 עמודים

גבי וימן*

לפני הכול גילוי נאות: הייתי בין הרבים שתרמו לכתיבת ערכיו של לקסיקון זה, אולם אני מאמין שאין בכך כדי למנוע ממני דברי ביקורת על הלקסיקון. בראשית הדברים ראוי לומר ברורות: אין להתקנא במי שלוקח על עצמו את המשימה הסיזיפית של כתיבת לקט מונחים נבחרים בתקשורת, וזאת משלושה טעמים. ראשית, משום ההיקף הנרחב של תחום זה; לקסיקון זה, שגם לדעת מחבריו מתמקד רק ב"מושגים מרכזיים וחשובים שהם, לדעתנו, רלוונטיים לקוראים בימים אלו ויעמדו במבחן הזמן" (עמ' 5), מכיל למעלה מאלפי ערכים שונים. שנית, המשימה קשה מאוד לאור השינויים בסביבה התקשורתית, בחקר התקשורת ובמונחים המשמשים את העוסקים בתקשורת ואת אלה החוקרים אותה; מי שמחבר לקסיקון כזה מסתכן בהתיישנות מהירה, ולו רק בגלל השינויים הטכנולוגיים המהירים בעולם המקוון המביאים שפע מונחים חדשים. שלישית, אם לא די בשני הטעמים הראשונים, הנה הלקסיקון בא גם לשרת קהל מתחומים שונים, ובכל תחום ותחום נוהג ידע סגולי ושיח ייחודי; עבודה זו מחייבת נקיטת שפה מובנת לכול: פשוטה ו"ידידותית לכל משתמש". על כן מחברי הלקסיקון ראויים לשבח על המאמץ הקשה, פרי עבודה ממושכת ומייגע: ליקוט המונחים, בחירה במונחים שייכללו בספר וכתיבת ההגדרות או איתור הכותבים המתאימים לכך. שכרם של המחברים יהיה להערכתי בהפיכת הלקסיקון לכלי שימושי ונפוץ במערכות התקשורת, בחוגי התקשורת באקדמיה ובמערכות החינוך.

* פרופ' גבי וימן הוא פרופסור מן המניין בחוג לתקשורת, אוניברסיטת חיפה
(.rso343@soc.haifa.ac.il)

ראויה להערכה גם הקפדתם של עורכי הלקסיקון לכלול בו שפה עכשווית ומונחים רווחים ושימושיים בחיי היום יום, ובמקביל לא לזנוח את המינוח העברי, ובכללו התחדישים, כמו "סְחָרִיר" (ספין תקשורת), "שְׁלֵטוּט" (זאפינג), "מְרִשֶׁת" (האינטרנט), "שְׁעָתוּק" (רפרודוקציה), "מְזֶכָּה" (קרדיט או בייליין ליוצר, לאמן, לכתב), "תְּגוּבִית" (הטוק-בק), "דוּכָּה" (דסק), "סְמָלִיל" (לוגו), "מְסָרוֹן" (SMS), "גְּרִיץ" (טיזר) ועוד.

עם זאת תמוהה בעיניי היעדרותם של מונחי מפתח רבים. למרות ההבנה ברבר הצורך לברור מונחי יסוד מרכזיים וחשובים, הופתעתי מהיעדר מונחים חשובים, כמו "צנעת הפרט", "זיכרון סלקטיבי", "שיווק חברתי", "מועצת הרשות השנייה", "הוצאת דיבה" או "דיבה", "קהל שבוי" ועוד. נכון כי צר המקום, אך לעומת חסרונם של אלה מצאו את דרכם לעמודי הלקסיקון מונחים שוליים וטכניים דווקא, כמו "נמיגה" (טכניקת "הדיסולב" בצילום), "ממזר" (מילה בודדת או חלק ממנה בראש עמוד או סוף פסקה), "דלטילוגיה" (איסוף גליות דואר), "דומון" (רשת טלוויזיה שפעלה בארה"ב במשך עשר שנים בלבד) ועוד. יוזף גבלס, שר התעמולה השטני של היטלר, או לני ריפנשטל, מפיקת הקולנוע התעמולתי של הרייך השלישי, לא קיבלו ערך משלהם למרות "תרומתם" הנוראה לתקשורת בשירות משטר אפל ורצחני.

למחברי לקסיקונים יש בעיה נוספת לאלה שצוינו לעיל: הצורך לתמצת, לקצר ולדחוס מידע רב בשורות ספורות. מטלה זו בוודאי העיקה על מחברי ה'לקסיקון לתקשורת' וחוללה בהם, אני משוכנע, אי-נוחות רבה באשר לקביעת גבולות ההסבר לערכים מסוימים. בעניין זה, השונות בנפח המידע של ערכים מסוימים עוררה בי תמיהות: מדוע למשל, לערך כה אקטואלי בעיתונות העכשווית כמו "חינמונים" ניתנה בלקסיקון שורה וחצי בלבד, ולעומת זאת לערך "עריכת תצלומים", תחום צר יחסית לקודמו, ניתנו 38 שורות? לערך "צהובון", גם הוא תופעה חשובה ושכיחה במקומותינו, ניתנו שלוש שורות בלבד, הרבה פחות מאלו שניתנו, למשל, לשבועון לילדים "כולנו".

ניכר בלקסיקון כי שלושת מחבריו, פרופ' יחיאל לימור, פרופ' חנה אדוני ורפי מן, ממזגים רקע אקדמי ופרופסיונלי: לימור בא מן העולם העיתונאי אל האקדמי, אדוני עסקה בחקר התקשורת והוראתה, ומן הוא כתב ועורך בעבר וכיום מלמד תקשורת. הרכב כזה מבטיח ייצוג הולם למונחים מתחום העשייה התקשורתית המשולבים עם אלה מן התחום המחקרי-אקדמי. אך לדעתי הלקסיקון מוטה לטובת מונחים מעשיים על חשבון מונחי מפתח אקדמיים. אמחיש זאת בהיעדרם התמוה של חוקרי תקשורת מובילים בעולם, אישים שעבודותיהם היו לאבני דרך בחקר התקשורת, כגון ג'ורג' גרבנר, אנטוניו גרמשי, סטיוארט הול, ניל פוסטמן, פול

לזרספלה, מקסוול מקומבס ורבים אחרים. לעומת זאת, הלקסיקון כולל עשרות שמות של עיתונאים ישראלים, זוכי פרסי עיתונות בישראל וכדומה. הלקסיקון מצטיין במפתח שמות (אינדקס) נוח לשימוש המקל על הקוראים את האיתור המהיר של אישים ושל מחברים. רשימה ארוכה מופיעה במבוא ללקסיקון, ובה נמנים התורמים לערכי הלקסיקון. עיון ברשימה מלמד על הקהילה הרחבה שבה נעזרו מחברי הלקסיקון, והיא ראויה בהחלט להרחבה נוספת בעתיד. ואם בעתיד אנו עוסקים, לקסיקון חייב להיות "חי ונושם", במיוחד לקסיקון בתחום כה דינמי כתחום התקשורת. לכן מן הראוי לעודד את מחבריו השקדניים של לקסיקון זה לעדכנו תדיר. כאן גם המקום להציע מהדורה מקוונת של הלקסיקון, שתאפשר גישה (בתשלום) לכל המעוניין וגם עדכון שוטף ורציף. בדקתי ומצאתי בְּרֶשֶׁת לקסיקונים מקוונים לתקשורת, אך רובם ככולם באנגלית. דוגמה מעודדת למתכונת המקוונת היא הפרויקט הניסיוני "וויקישורת" בהפקת תלמידי התואר השני בחוג לתקשורת באוניברסיטת חיפה. פרויקט זה נועד לקבוע ידע בסיסי בנושאי תקשורת בשפה העברית ונגיש לציבור הרחב דרך אתר אינטרנט פתוח לכול. פרויקט "וויקישורת" הוא פרויקט ניסיוני במסגרת אקדמית, ולכן יש לראות בו הפקה לימודית ולא אמירה מוסמכת של לקסיקון רשמי, אך יש בו כדי ללמדנו על הפוטנציאל של לקסיקון מקוון. הואיל ומחברי "לקסיקון לתקשורת" כבר הרימו באומץ את כפת הלקסיקון העברי הראשון לתקשורת, מן הראוי שימשיכו בפועלם ויוליכו את הלקסיקון גם אל המהדורה המקוונת המתעדכנת והמתחדשת שלו.